

“Τό συναξάρι του Κυρ Βασίλη”

Σκέψεις και αναδιπλώσεις στο μυθαλήθεμα του Β. Νικόπουλου (Τό συναξάρι της άγια-φτωχιᾶς, έκδ. άδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2011).

(Μικρή εισήγηση που έγινε στο πλαίσιο επιλεγόμενου μαθήματος του καθηγητή Λ. Σιάσου στις 14/11/12, με άφορμή τήν παρουσίαση του βιβλίου του Β. Νικόπουλου).

Τό συναξάρι του κυρ Βασίλη, τό συναξάρι της άγιαφτωχιᾶς, είναι μία άναδρομή στά έγκατα της έλληνικῆς γῆς. Έ όλη ιστορία διαδραματίζεται στην άγια γῆ της όρεινης Ήπειρου, εκεί που έζησε ή άγιαφτωχεία. Έ γυναίκα από τό Μποντσικό, ή έλληνιστί Πωγωνίσκος, όνομασία που άπαντᾶται στο όλο πόνημα τρεις-τέσσερις φορές, όμως σε κομβικά σημεία, σημεία λιμάνια που βλέπουν από μέσα τά κύματα της ανθρώπινης άποζήτησης!

Έ πλούσια πτωχία, που έξαρχῆς *παραδοξόμορφα* προκρίνει ό γράφων τή *μυθαλήθειά του* Βασίλειος, μου θύμισε τόν Ρωμανό τόν Μελωδό, ό όποίος στο κοντάκιό του για τή γέννηση του Χριστού δοξολογεί τήν *πλούσια πενία* της Θεοτόκου. Πώς είναι δυνατόν κανείς νά ζηλεύει τή φτώχεια αύτή τήν παράδοξη; Κι όμως, όπως ό Ήρώδης ζηλεύει τόν φτωχέψαντα Θεό και τή φτωχοπλούσια μάνα του, έτσι κι έδω ό πόνος και ή δυσκολία της πτωχείας συνοδεύουν ζηλόφθονα τή γυναίκα του Πωγωνίσκου.

Στά γρανιτένια δόντια της ήπειρώτικης Νεμέρτσικας ή γέννα ήταν πόνος και ή διαχείρηση του πόνου μέ περιφάνεια ήταν τό ζηλευτό άγαλμα που πήρε ψυχή και ύπόσταση στή χήρα νεομάνα μέ τά τέσσερα παιδιά. Παρόλο που ό συγγραφέας μᾶς λέει άπαρχῆς για τή χηρέψασα νιότη της, ό άναγνώστης έχει ήδη έντυπώσει στα *πτυχοκάρδια* του ότι πρέπει νά ζωγραφίσει μέ τά μάτια του μία γηράσκουσα νιότη ή μία νεανίζουσα γηραιότητα. Δέν είναι, λοιπόν, μόνο ή πλούσια πενία, είναι και αύτή ή παραδοξολογία που χρωματίζει τό *μυθαλήθεμα* του κυρ Βασίλη.

Τί νά περιγράψει κανείς από τούς χαμούς που έζησε ή νιά γερόντισσα; Τήν κόρη της τήν Άρετή που χάθηκε μικρή περιστερά; Μέ τρία γεννίδια έμεινε ή παράδοξη νεογερόντισσα,

ἀναπαρθευόντας τή ζωή της μέσα στον ξεχειλωμένο κόσμο που παράγει χαλασμούς κι έρείπια. Σαράντα χρόνια Τουρκιάς τὰ ἔζησε ἡ φτωχή. Ὅχι ὅμως πὼς οἱ Τούρκοι ἔξεραν τὸ χωριὸ κεῖ πάνω. Κανείς ἐκτός τῆς φτώχειας δέν μπορούσε νά κατακτήσει τοῦτο τὸ χωριό. **Αὐτὴ τὸ κατέλαβε ἐλευθερώνοντάς το!** Ἡ φτώχεια τούτη ἦταν ἐλευθεροποιός. Ὅποιος θέλει νά κατακτηθεῖ συνάζει ὕλη, ὅποιος δέν θέλει νά κατακτηθεῖ χτίζει ἀπ' τὴ φτώχεια πνεῦμα μεταμορφώνοντας τὴν ὕλη δημιουργικά.

Ἔρχεται στή μνήμη μου ἐδῶ ὁ Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός που μιλοῦσε στίς ἐπιστολές του γιὰ τὴν ταπεινὴ τροφή, τὰ κραμβολάχανα, τὰ ὁποῖα πνευμάτωναν τὴ γλώσσα του, ὥστε νά μή διστάζει νά τὰ βάλει μέ τούς τρανούς, γιὰ νά ὑποστηρίξει τούς ταπεινούς. Ἡ φτωχιά γυναῖκα τοῦ Μποντσικοῦ μοῦ θύμισε ἔντονα αὐτὸν τὸν ἀγραφιώτη ὄσιο, ἐφόσον ἡ τίμια φτωχιά μέ τὴν ἀγνή πίστη της σὸν Θεὸ χόρταινε τὴν πνευματικὴ ἀνάγκη τῶν παιδιῶν της.

Ὁ κυρ Βασίλης μάλιστα δέν συνοσίζει τὴ σκέψη του! Μιλᾶ γιὰ τὸ κρυφὸ σχολειὸ τοῦ παπα-Δωρόθεου στήν ἐποχὴ μας, ὅπου συνασπίζονται φανερά οἱ ἀθεόδωρες ἀντιλήψεις γιὰ τὴν παιδεία αὐτοῦ τοῦ τόπου καὶ τὸν πολιτισμὸ της. Στὸν Πωγωνίσκο ἄφησε τὴν περπατησιά του ὁ πατροκοσμάς. Αὐτὸ τὸ κινούμενο καταφανές σχολειὸ τῆς Ρωμιοσύνης. Ἡ ἐκκλησιά ἦταν σχολειὸ, μιά κι αὐτὴ ἐξάγνιζε τὴ φτώχεια μέσα σὸν πλοῦτο τῆς ἀδαπάνητης λειτουργιάς. «Χωρὶς Θεὸ δέν φτουράει ὁ ἄνθρωπος», ἔλεγε στὰ παιδιά της ἡ φτωχιά.

Στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, μὰ καὶ σὸν περασμένο, ἡ φτώχεια δέν εἶναι καμάρι, γιατί ὁ πολὺς «κόσμος μας» εἶναι ὄντολογικά ἀνεκκλησίαστος καὶ ἀλειτούργητος. Εἶναι ἀθεόκοσμος. Κι ἂν πάει στήν ἐκκλησιά εἶναι γιὰ νά δεῖ καὶ νά εἰδωθεῖ, ὄχι ὅμως ὡς ἴσος πρὸς ἴσον κατάματα στό σῶμα τοῦ πτωχεύσαντος Θεοῦ. Εἶναι ὁ εἷς μέ τὸν ἄλλον ἄλλος καὶ ἄλλος! Εἶναι ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, ὅπως ἀλλοπρόσαλλη εἶναι καὶ ἡ χορτασιά ἀπὸ ὕλη καὶ ψευδοερωτικότητα ἀθεόφιλη τώρα καὶ πάντοτε, ὅταν κανείς δέν

ἀσκειῖται στή φιλότιμη σάρκα τοῦ Θεοῦ. Ἄλλοπρόσαλλος ἦταν καί εἶναι ἐπίσης ὁ λόγος περί φτώχειας καί περί ἀλλόφιλῆς ξενολογίας, ἐφόσον καί ὅταν εὐκόλα πουλιέται «μέ τό καντάρι» ἀπό τούς χορτάτους ὡς ἰδεολογία, ὥστε νά γίνονται πιά πλούσιοι οἱ ἴδιοι κι ὄχι γιά νά γλυκαθοῦν ἐσώψυχα καί πραγματικά οἱ δυστυχεῖς.

Ἔτσι, ἡ ἀγιαφτωχιά τοῦ Μποντσικοῦ μέ στηλωτή τήν ὀσφυϊκή μοίρα δέν ἔψαχνε τή μοίρα τῆς στίς θολοῦρες τῶν ἰδεολόγων τοῦ πολέμου γιά νά σωθεῖ. Ὑποστασιοποιοῦσε τήν ἀγιότητα τῆς φτώχειας ἐκκλησιάζοντάς την. Ὁ παπα Δωρόθεος τό φώναζε στήν ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ: *Ὁ ἄνθρωπος δέν ἀγιάζει μέ τόν θάνατό του, ἀλλά μέ τή ζωή του.* Μείνετε φτωχοί καί τίμιοι, τούς ἔλεγε, στή φτωχοεκκλησιά. Ἔτσι κήρυττε τήν ἀγία πτωχεία, ἀγιογραφώντας τή ζωή τῶν χωριανῶν μέσα ἀπό μία βαθιά ὄντολογία. Ναί, ὁ πραγματικός δάσκαλος δέν διαφημίζει τούς τίτλους του. Ἔτσι, ὁ παπα Δωρόθεος ξεσκόλιζε μαθητές ὡς ἄριστους στή ζωή καί στά γράμματα, ὅπως ξεσκόλισε αὐτός ὁ ταπεινός παπαδάσκαλος τόν ἕνα ἀπό τούς δύο γιούς τῆς πονεμένης, τόν Σωκράτη. Αὐτός ἦταν ὁ τίτλος τοῦ πραγματικοῦ δασκάλου.

Κόντευε μέ τόν καιρό νά ῥθει τό ρωμαίικο, μά ἡ φτώχεια φτώχεια! Φτώχεια πού ἀποδεικνύονταν σύν τῷ χρόνῳ ὄχι μόνο ἅγια καί τίμια, μά καί σοφή. Μετά τόν Τοῦρκο ἦθρε ὁ Ἄλβανός στήν ἔρμη περιοχή καί χωρίστηκε ἡ γῆς μέ μία μαχαιριά τῶν ψευδαρχόντων τοῦ κόσμου. Καί τί νά πεῖς γιά τίς μάχες τοῦ '40 κεῖ πάνω; Ἔδωσαν, ὅμως, αὐτές μία ἐλπίδα ἐνότητας στό ρωμαίικο! Ὁ Εὐτύχιος, τ' ἄλλο ἀγόρι τῆς φτωχιάς γύρισε σῶο ἀπό αὐτό τόν πόλεμο, στόν ὁποῖο οἱ Γερμανοί σκόρπισαν ἀκόμη περισσότερη δυστυχία, πείνα καί θάνατο. Τά λάχανα ἔμειναν στή γῆς παρηγοριά, μά δέν μπορούσες νά τά ἐνώσεις μέ τό ψωμί. Πάλι καλά πού φύτρωναν κι αὐτά τά ἔρμα..!

Καί νά τέλειωναν ὅλα μέ τούς Γερμανούς; Ποῦ τέτοια τύχη! «Ὅ,τι δέν ἔκαναν παλαιότερα οἱ Τούρκοι καί ἀργότερα οἱ

Γερμανοί, τό καναν οί άντάρτες μέ ιδιαίτερη μάλιστα σκληρότητα (!)» (σ. 52). Άδερφοσκοτωμοί για τό τίποτα! "Η, μάλλον, τίποτα για τούς άδελφοσκοτωμούς πού ν' άξίζει λόγου. Μόνο ξεριζωμός, γιατί ή φτωχιά έπρεπε τώρα νά φύγει από τήν πέτρινη φωλιά της καί νά ξενιτευθεί, για νά γλιτώσει από τή μανία του πλούσιου σέ ιδεολογία πολέμου. Άν δέν περιφανεύοταν ένυπόστατα στή φτώχεια της, δέν θά 'ταν τόσο πράγματι πλούσια καί στόν ξεριζωμό της φαμίλιας της στήν Κόνιτσα. Έκεί, όμως, βρήκε ό γιός της δουλειά καί κουτσά στραβά γυρνούσε ό χρόνος. Γύρισε τόσο πού κι ή έγρονή της, ή Άρετούλα, ήρθε μετά από έφτά χρόνια από τά βασιλικά οικότροφεία της Άθήνας πίσω στήν ξέσπιτη έστία, κλείνοντας τίς ρωγμές του χωρισμού της μάνας, της Χαρικλιώς, μέ τό παιδί.

Ό Εύτύχης, ό γιός της, παρέμεινε μόνιμα ή κοντινή της εύτυχία ως τό τέλος. Κάποιος μένει πίσω..., όταν τ' άδέλφια είναι πολλά. Εύτυχώς..., γιατί δέν είναι πάντα έτσι στή ζωή! Η Χαρικλιώ, ή γυναίκα του γιού της, περιφέρεται στίς περιγραφές του βιβλίου ως ή άγια ύπομονή, ή άγια ύποταγή. Ύποταγή, όμως, στήν τίμια πτωχεία καί συγκατοίκηση μαζί της! Από σπίτι σέ σπίτι, από προσφυγιά σέ προσφυγιά! Από τήν άνυποστασία της ζωής σέ μιá άλλη ένυποστασία... τής όντως ζωής!

Τό σπίτι, όμως, πού χρεώθηκε, μετά τόν πρώτο δύσκολο καιρό, για ν' αγοράσει ό Εύτύχης στήν Κόνιτσα, είχε αύλή, ό,τι χρειάζεται ό άνθρωπος, πού είναι φτιαγμένος από γή κι έλευθερία. Οί πτωχοί τῷ πνεύματι τήν ξέρουν καλά αύτή τήν έλευθερία, τήν αναπνέουν. "Έτσι δέν ξεστομίζουν μέ αυθάδεια τό γιατί άπέναντι στόν Θεό για τίς δυστυχίες τους: «Νά χαίρεστε», έλεγε στά παιδιά της ή γερόντισσα, «όταν πονάτε καί ύποφέρετε γιατί ό πόνος είναι τό χάδι του Θεού» (σ. 107).

Η έγγονή της, ή Άρετή έμαθε μοδιστρική στήν Κόνιτσα καί έντυνε τόν κόσμο (της). Ό έγγονός της ό Βασίλης έδειχνε πώς ήταν έρωτευμένος μέ τά γράμματα καί τά πήγαινε έξοχα στό σχολειό. Όλα αύτά ήταν εύλογημένα. Μά ή γερόντισσα ζούσε

τόν χωρισμό από τό Μποντσικό καί τήν πατροπαράδοτη γή. Δέν άντεχε νά μήν μπορεί νά πάει στά έλληναλβανικά νέα σύνορα, πού γίνονταν σίδερα ανάμεσα στό σώμα καί τήν ψυχή της. “Όταν κι ό γιός της κατάλαβε μετά από καιρό πώς κανείς δέν μπορούσε νά έμποδίσει τούτη τήν ένωση. ‘Η γερόντισσα, λαβωμένη κι άπ’ τήν άρρώστια του έγονου της, γιου του γιου της του Εύτύχη, κίνησε νά ξαναδει τό χωριό της, νά ξανααναπνέψει άέρα καί άναμνήσεις..., παίρνοντας μαζί της τόν μικρό Βασίλη, ... νά αναπνεύσει κι άπ’τά μελλούμενα πού έρχονταν καί τήν ήθελαν νά ξεπεζεύει άπό τόν κόσμο τούτο, τόν χαλασμένο.

Τό καλοκαίρι του ’51 ξεκίνησε άφοβα μέ τόν έγγονό της για τό Μποντσικό, νά δει τό σπιτικό της. “Αν καί φρουρούμενη τότε ‘κείνη ή περιοχή, ή γερόντισσα δέν σκιάχτηκε ν’ άνεβεί άπό κεί πού κατέβηκε, άπό τόν Πωγωνίσκο, εκεί πού είχε φτάσει κάποτε ό αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Πωγωνάτος. Έκεί ειπε στον έγγονό της τί σημαίνει καλό καί κακό, ή καλός καί κακός: «“Όποιος μάς κάνει κακό, παιδί μου, χωρίς έμείς νά του φταίξουμε σέ τίποτε, είναι κακός» (σ. 122).

Τό μυστήριο του κακού τό έζησε σύγκορμα καί σύψυχα ή γερόντισσα σ’ όλη της τή ζωή, ώστε ό θανατός της στά 90 της χρόνια νά φαίνεται σ’ αυτήν, πριν άκόμη έπέλθει, ως ή μυστική ένατένιση των έσχάτων. ‘Η φτωχοζωή περνούσε έτσι κι οί νέοι μεγάλωναν στή φαμίλια, ... οί παλιοί μακάρι νά φεύγαν όλοι όρθιοι, καμαρωτοί, όπως ή φτωχιά! «Χώμα νά πατάς καί μάλαμα νά γίνεται!», έλεγε στον έγγονό της, τόν Βασιλάκη, τόν κύριο του βιβλίου της φτωχοζωής, πού έπαιρνε τό ‘να πάνω στ’ άλλο τ’ άριστεία... καί τήν φίλευε άπό τά γράμματα του Κόντογλου... Τό νιό έρχόταν μέ ύποσχέσεις για κατακτήσεις, στίς όποιες ό πόνος ειχε μπήξει βαθιά τά θεμέλια, ώστε νά ‘ναι έμπονες ανθρώπινες κατακτήσεις κι όχι καταλήψεις. Τό παλιό ειχε άγιάσει αυτά τά θεμέλια, ώστε τό τελευταίο Πάσχα της γερόντισσας νά είναι «κατά τάξιν καί εύσχημόνως»..., μάλαμα στα χέρια του Βασιλάκη!

Αἰωνία σου ἡ μνήμη ἅγια μάνα, ἀγιαφτωχιά ἡμῶν, πού
εἶχαμε τήν εὐτυχία νά γευθοῦμε *πτωχία τιμία καί πλουσία πενία!*

Ἰωάννης Κουρεμπελές

Ἀναπλ. Καθηγητής ΑΠΘ